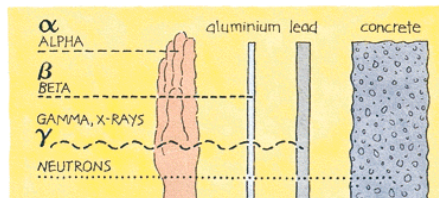

A sugárzás kölcsönhatása az anyaggal

Az elnyelődés mértéke/az áthatolóképesség mitől függ?

Mi történik, miközben a sugárzás áthalad az anyagon

1) az anyaggal; 2) a sugárzással ?

Előállíthatók-e mesterséges radioaktív magok?

= radioaktív lesz-e egy anyag, ha nukleáris sugárzás éri?

24

A sugárzások osztályozása

Részecskék (m, töltés)

	<u>I.</u>	<u>II.</u>	<u>III.</u>
a	b		
p	e^+	n	γ
α	e^-		X
ion			

1. Magaktív töltött részecskék (p, d, t, alfa: $m_0 > m_e$)
2. Magidegen töltött részecskék (e^+ , e^-)
3. Töltés nélküli (n: $m_0 > 0$)
4. Töltés és nyugalmi tömeg nélküli (elektromágneses sugárzások)

25

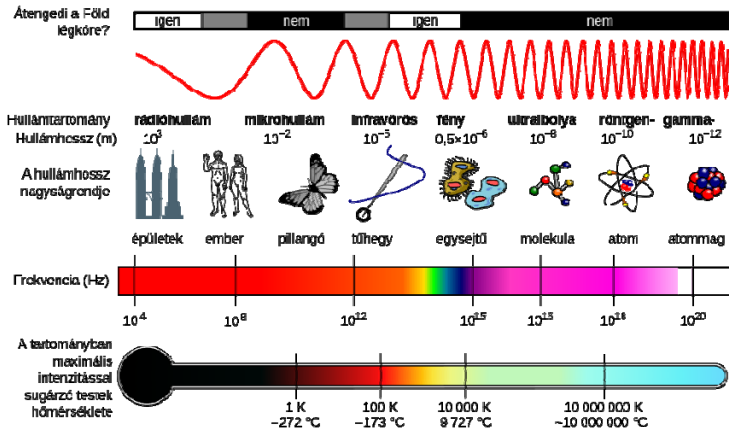
A sugárzások és az anyag fizikai kölcsönhatásai

A kölcsönhatásban résztvevő partner	Mechanizmus
1. Atommag	a., Elnyelődés (abszorpció) s: $\Delta I, \Delta E$; a: $E_{kin} + E^*$
2. Az atommag erőtere	
3. Elektron (szabad, kötött)	b., Koherens szórás (nincs energia átadás) s: ΔI
4. Elektromos erőtér	c., Inkoherens szórás s: $\Delta I, \Delta E$
5. Molekulák	(van energiaátadás) --> rugalmas, a: E_{kin}
6. Makroszkopikus rendszerek	(nincs gerjesztés) --> rugalmatlan a: $E_{kin} + E^*$ (gerjesztés is van)

1,2 abc: magreakciók
3,4 abc: ionizáló sugárzások khatásai
5,6 abc: nem ionizáló sugárzások khatásai

Elektromágneses sugárzások kölcsönhatása az anyaggal

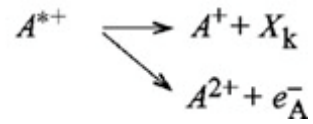
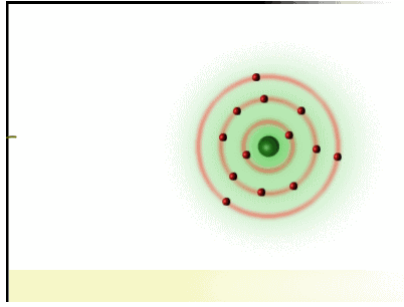
Elektromágneses sugárzások

(közvetlenül) ionizáló
gamma, röntgen, UV
nem ionizáló
UV, VIS, IR, mikro, rádió- és hanghullámok⁸

A γ -sugárzás kölcsönhatásai

1. Fotoeffektus

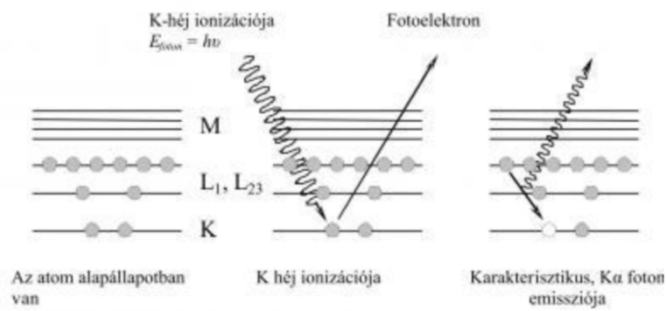
$$E_e = E\gamma - E_i$$

$$\sigma_f \approx \text{konst.} \frac{Z^n}{(h\nu)^3}$$

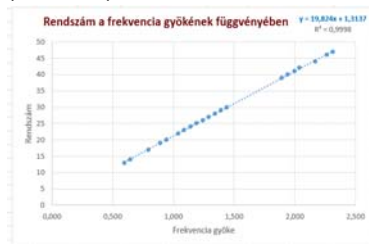
$$n(E) = 4 - 5$$

30

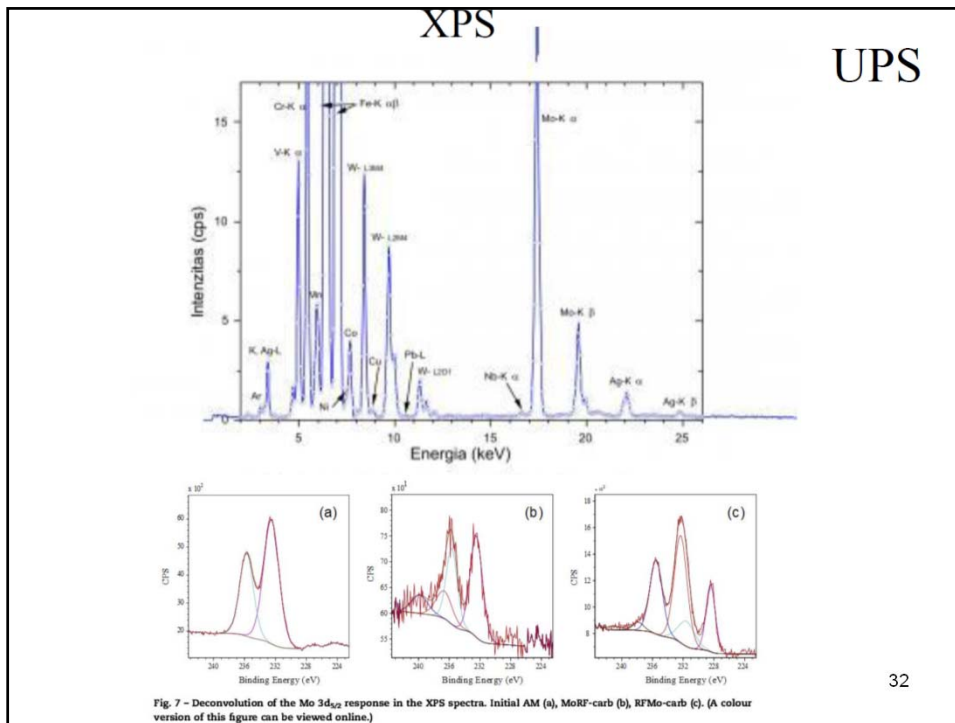
Karakterisztikus röntgensugárzás (XPS)

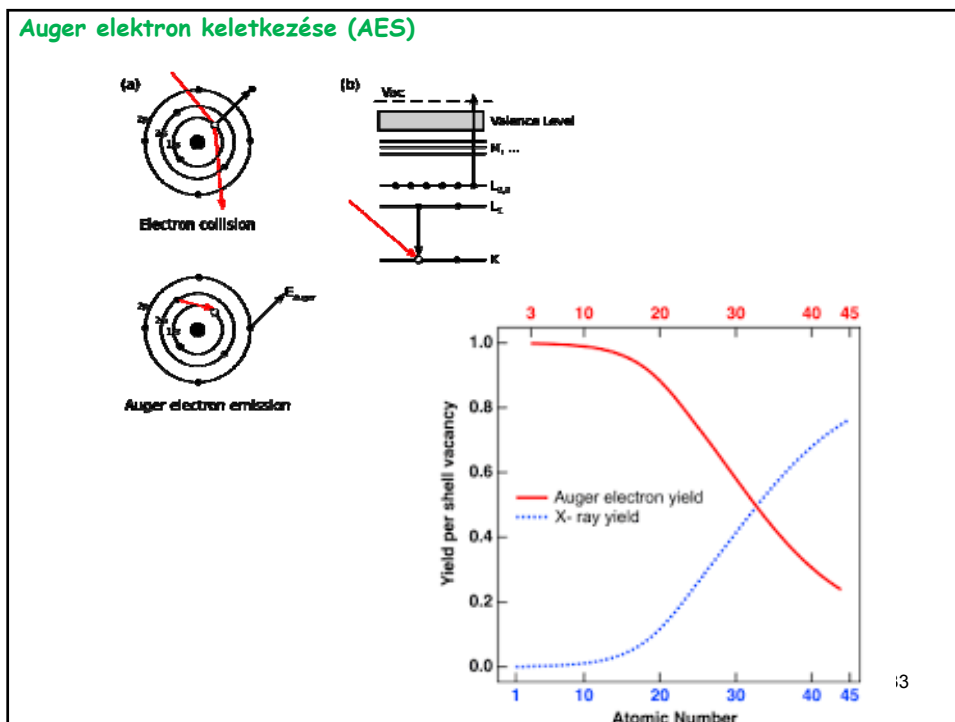
Moseley-törvény

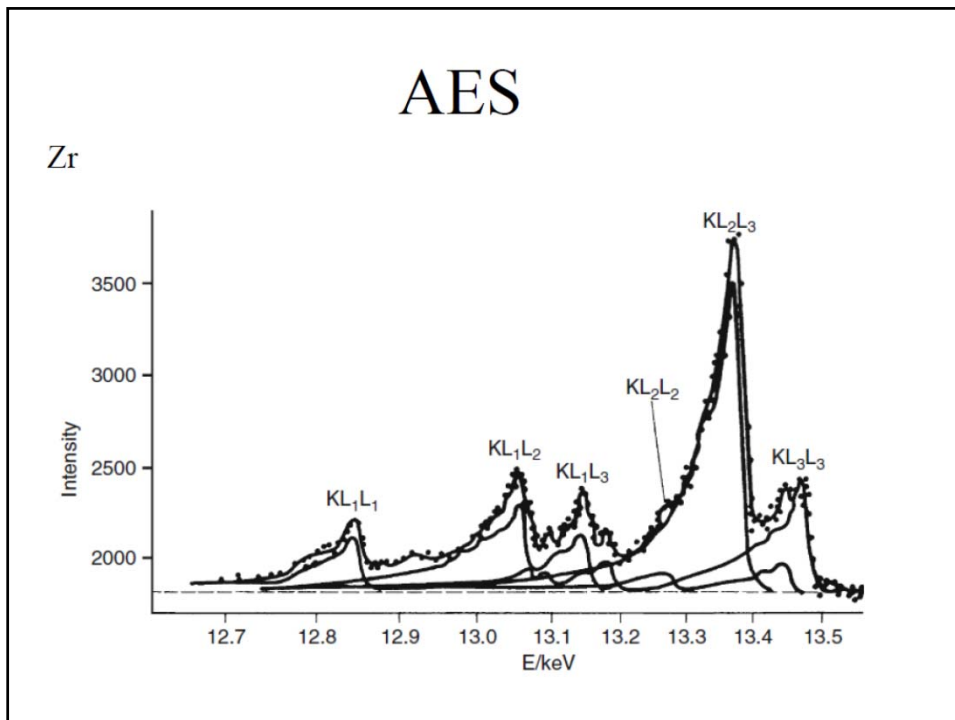

31

32

2. Compton-szórás

$100 \text{ keV} < E_\gamma < 1.02 \text{ MeV}$

Az egyenletekben szereplő θ a foton eltérülésének szöge (az ábrán v).

E_C

$$E_C = E_\gamma - E'_\gamma = \Delta E = \frac{E_\gamma E'_\gamma}{0,51} (1 - \cos \theta) \text{ MeV}$$

N_e

ϕ

$$E'_\gamma = \frac{E_\gamma}{\frac{E_\gamma}{0,51} (1 - \cos \theta) + 1} \text{ MeV}$$

N_r

θ

Nagy γ energia: kisebb eltérülési szög preferált

35

$$\sigma_C = \sigma_s + \sigma_a$$

szórás + abszorpció

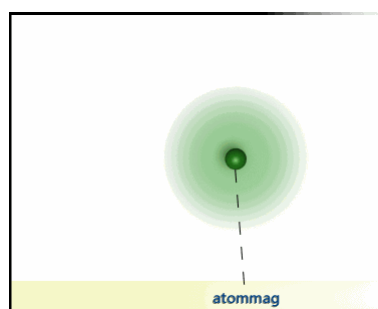
$$\sigma_s = \frac{8\pi r^2}{3} (1 - 3a + 9,4a^2 - 28a^3) \quad a = \frac{E_\gamma}{0,51}$$

$$\sigma_a = \frac{8\pi}{3} r^2 (a - 4,2a^2 + 14,7a^3)$$

$$\mu_C = \frac{\mu'_C}{\rho} = \sigma_C \frac{\rho_k}{\rho} = \sigma_C \frac{N_k Z}{A}$$

34

3. Párképzés

$$\sigma_P = K(E_\gamma - 1,02)^{2,2} Z^2$$

Pozitron   Pozitrónium

e^+

$e^+ e^-$

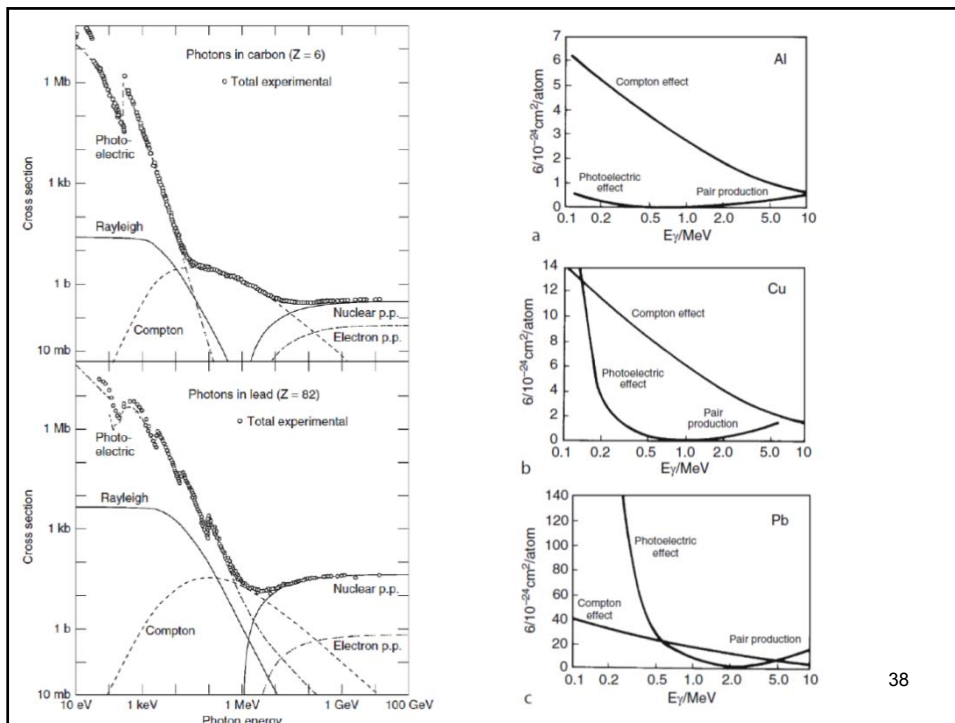
Foton $E_\gamma = 511\text{keV}$

Foton $E_\gamma = 511\text{keV}$

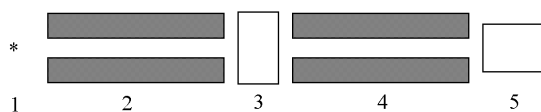
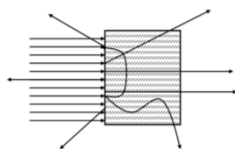
ANNIHILÁCIÓ

37

Gamma-sugárzás elnyelődése

A méréselrendezés

- 1 Pontszerű sugárforrás (a tér minden irányába lép ki a sugárzás)
- 2,4 Kollimátor (a sugárzás párhuzamosítására)
- 3 Az ANYAG
vastagsága x
rendszáma Z
atomai sűrűsége ρ_A : az atomok száma egységnyi térfogatban
- 5 Detektálás

Az anyagba t idő alatt bejutó részecskék száma n

Az x úton ρ_A -nak megfelelő számú részecskével léphetnek kölcsönhatásba

Nem minden „találkozás” eredményes:

a valószínűséget a σ HATÁSKERESZTMETSZET veszi figyelembe

$\sim 10^{-28} \text{ m}^2$ nagyságrendű

függ a részecske (sugárzás) energiájától

Így a tényleges kölcsönhatások száma $v = \sigma(E)n\rho_A$

A dx úthosszon elnyelődő részecskék száma $-dn = \sigma(E)n\rho_A dx$

Ha $x=0$, minden részecske eljut a detektorig: $n = n_0 e^{-\sigma(E)\rho_A x}$

$$I = n/t$$

$$I = I_0 e^{-\mu' x}$$

$\mu' = \sigma(E)\rho_A$ lineáris gyengülési együttható, pl. $1/\text{cm}$

$x_{1/2} = \ln 2 / \mu'$ Felezési rétegvastagság